

אדר פלאות התורה

מתוך אוצרותיו של הרב זאב (וואלף) זיכערמאן שליט"א

פלאות למצות ספירת העומר

ספירת שני ימים מספק

ב'אבודרהם' הלכות ספירת העומר הקשה: "למה לא נמנה בלא ברכה ביום טוב שני של פסח, כדאמרין בשמיני דסוכה (סוכה מז). 'מיתב יתבינן ברוכי לא מברכין', ועוד מה טעם אין אנו סופרים שתי ספירות מספק, כמו שאנו עושים שני ימים טובים מספק", ומתוך: "שאין להחמיר כל כך [בספירה בזמן הזה] כיון שאינו אלא זכר למקדש. ויש אומרים שאם נמנה יום אחד יותר יגיע יום מ"ט ביום טוב של עצרת, ואתי לזלולי ביה".

ספירת העומר כמה פעמים במשך היום

נמנה נפלא נהג רבינו המנחת אלעזר ז"ע, לספור ספירת העומר במשך ימי הספירה כמה וכמה פעמים במשך היום, כמו שכתב בדרכי חיים ושלום (אות תרט): "מנהגו בקודש היה לספור הספירה כמה פעמים ביום בלא ברכה, לכל הפחות עד עשרה פעמים, ולפעמים יותר". וכן מנהגו בקודש של כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א שנוהג לספור הספירה גם בחפלת שחרית, פעמים באהבה, פעם בקרבנות לפני 'אנא בכה', ופעם לפני 'למנצח בנגינות' שלפני 'ברוך שאמר'. והנהגה במנהג זה אפילו אם הלילה שכה איזה לילה ולא ספר, מכל מקום השלים הספירה ביום, ועל כן יכול לספור בשאר הלילות בברכה.

אולם, ביום ראשון של ספירה, דהיינו יום טוב שני של פסח, מפני כבוד יום טוב, נהג רבינו המנחת אלעזר שלא לומר ספירת העומר כי אם פעם אחת בעת הברכה, כמו שכתב בשער יששכר (מאמר זמן חירותנו אות ד): "אמנם זהו מנהגי הצעיר בישראל, כי בימות ספירת העומר, אשר דרכנו לספור כמה פעמים ביום בלי ברכה, כמו שכתבו בשם הרה"ק רבינו הרב ר' מנחם מענדל מרימנוב ז"ע, כמובא בשו"ת 'מראה יהזקאל' (סימן קד) עיין שם. ובקצת ספרים כתבו בשם הקדוש הג'ל לספור על כל פנים עשרה פעמים ביום, בזמנים שיזכור את עצמו, אך ביום הראשון לספירת העומר, שהוא יום טוב שני דפסח, מפני כבוד יום טוב דדבריהם וכו', אינו סופר רק כחיובא, פעם אחת אז, ולא עוד כל הלילה והיום כלל, מפני כבוד יום טוב כנוכר, ומיד אחרי זה, היינו בליל שני ויומו דספירת העומר, אז כבר הנני נוהג בעה"י כמדת חסידות של רבינו הקדוש ואבותינו הקדושים כג'ל, לספור כמה פעמים בכל יום, ואולי עד עשרה פעמים ולפעמים יותר".

לזכור הספירה עשרה פעמים ביום

ואף גם זאת אציין מה שכתב בספר 'בארות המים' (לספירת העומר), שהרה"ק רבי צבי הירש מרימנוב ז"ע אמר בשם מורו הרה"ק רבי מענדל מרימנוב ז"ע, כי החיוב לזכור לכל הפחות עשרה פעמים ביום מהספירה של אותו יום.

הוסיף יום בספירה לא יצא דמקדים חג השבועות

תשובה נפלאה איתא בשו"ת 'תורות הדשן' (חדשות סי' כד): "היכא דקאי [בעומר] וספר י"א, כאלו לא ספר, ויספר שוב בלא ברכה, ולא אמרין בכלל י"א וכו' דמוסיף

גורע הוא דמקדים הוא [יום טוב] של שבועות ועושה חול קודש וקודש חול. וכן מובא בלקט יושר (עמוד צו).

שש מצות שברכתן מעומד

בספר 'אבודרהם' (בס"ט השחר, דף כשמונתף) כתב דבר נפלא, חה לשונו: "ושש מצות הן שברכתן מעומד, סימן להם 'עלץ שלם', עומר, לבנה בהדושה, ציצית, שופר, לולב, מילה. כי באלו הוא כתוב 'לכם', בעומר 'וספרתם לכם' (ויקרא כג טו), וכן בלבנה 'החדש הזה לכם' (שמות יב ב), וכן בציצית 'וזה לכם לציצית' (במדבר טו לט), וכן בשופר 'יום תרועה יהיה לכם' (במדבר כט א), וכן בלולב 'ולקחתם לכם' (ויקרא כג ט), וכן במילה 'המול לכם כל זכר' (בראשית כו ו). ואנו למדין חמשותף בגזירה שוה מלכך הכתוב גבי עומר, וספירת העומר מעומד שנאמר (דברים טז ט) 'מהחל חרמש בקמה', אל תקרי בקמה אלא בקומה, קרי ביה בקימה. ויש מצוות אחרות שמברכין עליהן מעומד למצוה מן המובחר ואם לא בירך מעומד אין לחוש, כגון הלל ומקרא מגילה וסוכה. ויש אומרים כלל לזה, כי כל מצוה שאין בה הנאה מברכים עליה מעומד".

דרשה זו 'אל תקרי בקמה אלא בקומה', הובאה פעמים רבות בפוסקים הראשונים, אמנם לא מבוואר מקור דרשה זו, ובאמת בספר ידאים (סי' רסא) כתב: "אל תקרי בקמה אלא בקומה, דרשה זו שמעתי ואינו יודע מקומה". וב'כסף משנה' (תמידין ומוספין פ"ז ה"ב) כתב: "כתב הר"ן בן גיאת שזה קבלה מפי רבותינו ואסמכתא אקרא דבקמה קרי ביה בקומה". ה"ה מבוואר, שדרשה זו כלשונוה אסמכתא בעלמא היא, שוסמכו הראשונים ז"ל על הפסוק, ואין מקור לזה בה"ל.

ונראה שמקור דברי 'אבודרהם' נלקחו מפסיקתא (ויקרא כג טו) דאיתא: "וספרתם לכם, לכם בעמידה, שנאמר 'מהחל חרמש בקמה', כלומר בקומה, וממנו אנו למדין על כל מצוה שנאמר בה 'לכם' כגון מילה וציצית".

ספירת העומר בלשון ארמית

בסידורים שבנוסח קהלות קדושות שבתים, נדפס נוסח ספירת העומר בלשון ארמית, כגון ביום הראשון אומרים: "האידינא חד יומא בעומרא", וכן סופרים בשאר הימים בלשון ארמית, וכן הנוסח בסידור רב סעדיה גאון (עמ' קד). טעם למנהג זה כתב בתכלאל עם פירוש 'עץ חיים' (סדר ספירת העומר), חה לשונו: "המנהג לספור בלשון ארמי, אולי טעמו כטעם הקדוש שלא יתקנאו בנו המלאכים, לפי שבספירת העומר אנו נכנסים ומתעלים במ"ט שערי טהרה. ומצאתי בספר התניא שמביא לשון המספר בלשון ארמי וכו'. אי נמי, אפשר דבבבל נתקן בלשון ארמי, כדי שייבנו המספר אפילו עם הארץ, דבאינו מבין לשון הקודש לא יצא כמו שכתב 'מגן אברהם' (סי' תפט ס"ב ב), משום הכי נתקן בלשון ארמי".

עצה טובה לרב העיר ששכח לספור ספירה

נפסק להלכה בשו"ע (א"ח סי' תפט ס"ח) שאם שכח לברך באחד מהימים, בין יום ראשון בין משאר ימים, יספור בשאר ימים בלא ברכה.

אמנם מובא בספר 'אמרי פנחס' (ח"א שער הסיפורים, אות עח) להרה"ק רבי פנחס מקארין ז"ע, שנתן עצה לרב ואב"ד שוהה רגיל לספור ספירה לפני התיבה בכל ימי הספירה, ושכח לילה אחת ולא ספר, שיכול לספור הלאה כדרכו בברכה, על ידי שיבקש מאחד המתפללים שלא יברך בעצמו אלא יצא ידי חובתו מברכת הרב.

שוב מצאתי שעצה זו כבר הביאה הפרי חדש (א"ח סי' תפט ס"ק"ה), אמנם פסק שאין לעשות כן, וזה לשונו: "נשאלתי על דין אחד שהורה על מי ששכח ולא ספר לילה אחד, שהדין הוא שאינו סופר עוד בברכה, שיעבור לפני התיבה ואגב שיעשה עצמו שליח ציבור ירוח שסופר בברכה, אם כיון יפה בהוראתו או לא. והשבתי, לכאורה יראה דשפיר הורה וכו', אמנם אחר קצת עיון אין זה כלום וכו', ולפיכך איני רואה תקנה לזה אלא שיאמר לחבירו שיכין להוציא מברכת העומר ויוצא".

ובשערי תשובה (סי' תפט ס"ק ב) הביא שבספר 'מקראי קודש' (סי' תפט) חולק על הפרי חדש דעתו שיוכל להיות ש"ץ, אמנם רבים נקטו כפרי חדש, וביניהם: 'דרכי יוסף' (סי' תפט, אות יט) בשם 'תשובת כנסת הגדולה' (בעי חיי א"ח סימן כט), ועוד, ולכן מסיק השערי תשובה כמו שפסק הפרי חדש, שאין יכול להיות ש"ץ. וכן הביא הפרי מגדים (משבצות זוב סי' תפט ס"ק ב) כל דברי הפרי חדש, ומסכים עמו להלכה. וראה בשו"ת 'אוהל אברהם' (סי' א) שדעתו למקראי קודש ולכן פסק שיכול לברך להוציא אחרים מדין ערבות, וסיים: "ולענ"ד מי שדן שמונת להוציא הרבים, נמוקו עמו".

בעל תפלה קבוע שסופר בברכה אין מוחים בידו

גם לפי הפוסקים הג'ל האוסרים לספור בברכה בכדי להוציא את חבירו, חידש הגאון רבי דוד פארוז זצ"ל בספרו שו"ת 'מכתם לדוד' (א"ח סי' טז), ש"אם הוא בעל תפילה קבוע שמברך ספירת העומר בבית הכנסת ושכח לילה אחת, הגם שאילו היה בא לימלך לא שרין ליה, אבל אי עבד מעשה ומברך לא מוחין ביה, דגדול כבוד הבריות וכו'. אבל אם אינו ש"ץ קבוע, אין לנו אלא דברי הפרי חדש ז"ל דטעמו ונימוקו עמו.

ברכת ספירת העומר למי ששכח לספור לילה אחד

חידוש נפלא כתב הגאון רבי יוסף דובער מברסק זצ"ל בספרו שו"ת 'בית הלוי' (ח"א סי' לט), דמי ששכח לספור ספירת העומר לילה אחד, עדיין יכול לספור בברכה בכל ספירה בגמול השבוע, והוא סומך בזה על שיטת הפוסקים הסוברים שיש שתי מצות נפרדות בספירת העומר, יש מצוה לספור הימים, ויש מצוה אחרת לספור השבועות, כדאיתא במסכת ראש השנה (ה): "מצוה למימיני יומי, ומצוה למימיני שבועי", ומברכים ברכת ספירת העומר על שתיהן בברכה אחת.

לכן אם שכח לספור את העומר בלילה שלא נשלם השבוע, אף שהפסיד מנין הימים, מכל מקום המצוה לספור

יום חמישי ז' אייר - רבי יחזקאל לנדא ז"ל - נודע ביהודה

הגאון רבי יחזקאל סג"ל לנדא זצ"ל אבדק"ק פראג, נולד באפטא שבפולין ביום יח חשוון תע"ד, לאביו הגאון רבי יחזקאל זצ"ל מרבני ועד ארבע ארצות. בהיותו כבן שלשים שנה נתמנה לאבדק"ק יאמפאלא, ובשנת תקט"ו עלה ונתעלה לכהן פאר כאבדק"ק פראג ולכל קהילות בוהמא. הרבין שם תורה, ויצא שמו בעולם כגדול הדור, ופנו אליו מכל קצוי תבל לשאול את חוות דעת תורתו הגדולה. בשו"ת דברי חיים (ח"ב אה"ע סי' מא) כתב על חוקי גדולת הנודע ביהודה ז"ל, "ופוק חזי בין תקיפי קדמאי הנודע ביהודה ז"ל, שידוע חוקיפ בהלכה, וכי לא נצחו כמעט אדם מעולם". ידוע שהגאון [רבי מאיר אריק] בעל 'אמרי יוסף' זצ"ל העיד, שבדור הנודע ביהודה היה הנודע ביהודה פוסק הדור. רבינו היה לוחם מלחמת אלקים צבאות נגד כת ש"צ שר", ומדי שנה בשנה בליל יום כיפור לפני אמירת 'כל נדר' צוה להכריז בבית הכנסת בפני כל עם ועדה: "לכל החוטאים והפושעים יש תשובה, חוץ מאלה מעריצי הש"צ ומחזיקים בשיטתו". נפטר בפראג ביום ז' אייר תקנ"ג ושם מנוחתו כבוד, ואחר פטירתו שוב לא נתמנה עוד אב"ד בק"ק פראג, משום כבודו של הנודע ביהודה ז"ל. השאיר אחריו ברכה: 'אהבת ציון', 'דורש לציון', 'דגל מרבבה', שו"ת 'נודע ביהודה', 'צל"ח על הש"ס', ועוד. יש לציין כאן שספרו 'צל"ח' שהוא ראשי התיבות של ציון לנפש חיה [ראה בהקדמתו על מסכת פסחים], על שם אמו מרת 'חיה', ח"ל רבינו וכבר זכינו השם זה שבעה שנים להוציא לאור חיבורי 'נודע ביהודה', ואז קראתי בשם על שם אדוני אבי [ששמו 'יחזקאל'], אבי התעודה, והיום שלמתי נדרי גם אם לבניה אקרא לאמי הצנועה והחסידה, לעשות ציון לנפשה הטוהרה.

הוא היה אומר - הפוסקים דע האם מותר לשבור עונה בשבת ויום טוב כשיש עליה כמין אותיות או ציורים, או שמא יש בזה משום מלאכת מוחק. והנה רבינו זצ"ל בספרו 'דגל מרבבה' (א"ח סי' שט) כתב להחריז בין בשבת ובין ביום טוב באופן שהציור הוא ממועגה עצמה, והביא ראיה מסריקין המצוירין, שמבואר בגמרא (פסחים לו.) שיוצאין

בהם ידי חובת מצה בליל יום טוב של פסח, ולא אסרו לעשות כן אלא לכתחילה משום חשש 'חימוץ', אבל בדיעבד אם כבר היו עושים יוצאים בהם לכתחילה, ואין חשש משום מוחק. וכן פסק במשנה ברורה (סי' שם ס"ק טו) להלכה.

רבינו זצ"ל בספרו 'אהבת ציון' (דורש חמישי, ד"ה עוד יל מטבע) כתב טעם נפלא למה צורת מטבע עגולה, ואעתיק מתק לשונו, 'הנה כל המטבעות החדשים וגם ישנים אשר הם עובר לסוחר כולם הם עגולים, ואפשר חוקקע מתחלה מקדמת דנא לעשות המטבעות עגולים, לא על תמונה אחרת, לרמז דבר עגול מתעגל ומתגלגל, ואין לו תקומה במקום אחד, והוא גלגל החוסד' החחר בעולם, לרמז שלא יהיה עיקר בטחונו של אדם על עשורו, ועושה עושר שלא במשפט בחצי ימיו יעזובו, כאשר אנו רואים בעינינו כמה עשירי עם ידיו מנכסיהם, וכל זה הוא כי מתחילה היה קניינם שלא ביטוח, ומילת המס, שכל אחד עושה תחבולות רשע להקל מעל עצמו ולהכביד על אחרים, זה דבר המסור ללב וגאמר בו 'ויראת מאלהין', ויעלה על זכרונם כמה עשירים מדורות שלפנינו מה עלתה בהם, ובניהם מוחזרים על הפתחים, וכל זה לדעתנו עובר גזילת המס.

רבינו בספרו שו"ת 'נודע ביהודה' (מהדורא קמא, בהקדמה מנן המכתב) כתב דבר נפלא מאד, זה לשונו: "נודע לחכמי הטבע שעמדו על הבחינה, כשחלקו גיית האדם לחלקי על ידי חכמת הכימא, נמצא שגוף האדם מורכב ממים ושמן וסיד ומלח, ומצאו במזמזם שכל אדם אשר בעת חייו היה יותר חריף ובעל שכל, יש בו יותר מחלקי מלח. ובוזה יש לפרש כונת חז"ל במסכת קידושין (כ"ט:) 'הוא ללמוד ובנו ללמוד', ר' יחזקאל אומר אם היה בנו זריז וממולח וכו' בנו קדמו, ולפי דרכי הכונה הוא, שבנו ממולח, דהיינו שיש לו הרבה חלקי מלח, לרמז שהוא חריף ובעל הבנה".

הרה"ק רבי חיים מצאנז זצ"ל סיפר מעשה פלא, שפעם אחת באו אל הנודע ביהודה ז"ל שני עדים נאמנים, והעידו על סופר סתם מעיד פראג מקום מושב הנודע ביהודה, שעבר עבירה חמורה ובא על כלתו רח"ל, ותיכף שלה הנוב"ל לקרוא לו. כשהגיע אליו, אמר לו הנוב"ל: "רשע, הודה בעצמך שעברת על עבירה זו", וכחש הסופר. נתן לו הנוב"ל קלף דיו וקולמוס, וצוה עליו שיכתוב איזה פסוק

שבתורה, וכתב: "אח"כ צוה עליו שיכתוב את הפסוק 'עדות כלתך לא תגלה', ולא היה יכול הסופר לכתוב בשום אופן שבעולם. מיד צעק הנודע ביהודה ואמר: "רשע זה ילך למקום שאין מכירין אותו, ויהיה עוד סופר סתם ויכשיל את הרבים!" על מעשים כאלה היו בית דין מכין ועונשין. לקח קרדום וקצץ שתי אצבעותיו מידו הימנית, שלא יוכל לכתוב עוד, והיה לנס ופלא.

בנו של רבינו הגאון רבי שמואל לנדא זצ"ל בספרו 'אהבת ציון' (דורש ט, ד"ה מה יקר) מביא בשם אביו, שאמר לבאר עובדא דבן עזאי במסכת יבמות (א"ב), דאיתא שם: "כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה וכו', בן עזאי אומר כאילו שופך דמים וממנע הדמות, שנאמר 'זאתם פרו ורבו', ואמר לו החכמים: "יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש. ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים, [שהרי בן עזאי עצמו לא נשא אשה מימיו]. אמר להן בן עזאי, ומה אעשה שונפשי חשקה בתורה". וביאר הנודע ביהודה, שכונתו של בן עזאי בתשובתו היתה על פי שיטת הסוברים שהוא בגדל לידה ממש, ואם כן על ידי החזרה שהוא מלמד לאחרים, נחשב לו כאילו חוליד בגים ממש, וקיים בזה מצות פריה ורביה, וכבר לא היה צריך לישא אשה לקיים מצוה זו בפועל.

רבינו בספרו שו"ת 'נודע ביהודה' (מהדורא תניני י"ד סי' רא) כתב חידוש נפלא במצות הפרשת חלה מין העיסה, כי המצוה הזאת של הפרשת חלה אם כי היא מצוה אחת, יש בה שני ענינים, הענין האחד הוא להפקיע איסור טבל מן העיסה, כי קודם ההפרשה היא אסורה באכילה, ועל ידי הפרשת החלה מן העיסה כבר הופקע איסור טבל, והותרה העיסה באכילה, ואף אם אחר כך יחזיק בעל העיסה את החלה לעצמו ולא יתנה לכהן אין כאן אלא גזל השבט, והעיסה הותרה באכילה. ואמנם המצוה העיקרית ליתנה לכהן, וזה הענין השני שאמרתי שיש במצוה זו. ושני ענינים האלו חלוקים זה מזה, שלפסוק העיסה אין לו שיעור כלל מן התורה, ואפילו משהו פוטע העיסה כתרומת גרן שחטה אחת פטרת כל הכרי, ואמנם הענין השני לקיים מצות נתנה לכהן זהו יש לו שיעור מן התורה כיון דכתיב 'ותננו' צריך שיהיה כדי נתנה. וכתב על זה רבינו שהוא 'דבר חדש לא קדמני בזה שום מפרש או פוסק'.

עיקרן של ישראל אינו אלא התורה וכו', והיא העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה וכו', ומפני כן, כי היא כל עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, נצטוונו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתנת התורה".

אמנם בר"ן על הרי"ף (פסחים כח.) איתא טעם מצות ספירת העומר, על שם שהיו מונים ישראל מציאת מצרים עד קבלת התורה, וקבעו לספור כן בכל שנה ושנה, וזה לשונו: "ובהגדה גם כן אמרו, בשעה שאמר להם משה 'תעבדון את האלהים על החר הזה' (שמות ג כב), אמרו לו ישראל, 'משה רבינו אימתי עבודה זו, אמר להם 'לסוף חמשים יום'. והיו מונים כל אחד ואחד לעצמו, מכאן קבעו חכמים לספירת העומר". ומבואר שהחנינו נתן טעם על מצות ספירת העומר שהיה נהוג מן התורה בדור המדבר, והר"ן נתן טעם על מצות ספירת העומר מדרבנן הנהוג בזמן הזה.

האם ספרו ישראל ספירת העומר בהיותם במדבר

בפירוש 'אור החיים' הק' (ויקרא כג טו) כתב שנצטוו בני ישראל לספור ספירת העומר בעודם במדבר טרם כניסתם לארץ ישראל, ואף שהקדים לומר (ולעיל פסוק י) 'כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר' וגו', דמשמע שמצות ספירת העומר נוהגת רק אחר ביאתם לארץ, לכן אמרה תורה כאן "ממחרת השבת", פירוש מעכשיו תתחילו לספור עוד קודם ביאתם לארץ.

אמנם בספר 'קרן אורה' (מנחות סו.) כתב, דלא נצטוו בני ישראל לספור במדבר עד בואם לארץ ישראל, דכתיב "כי תבואו אל הארץ", דקאי אכולא פרשה, על הקרבת קרבן העומר וגם על ספירת העומר.

טעם מצות ספירת העומר

וראה ב'ספר החינוך' (מצוה שו) טעם מצות ספירת העומר: "משרשי המצוה על צד הפשט, לפי שכל

>>> המשך מעמוד א

השבועות לא הפסיד, ועדיין יכול לברך ולספור ביום שנשלם השבוע, כיון שהיא מצוה נפרדת.

ספירת הלילה הראשון בלבד מעכב ספירת שאר הימים

ואציין בזה שיטה נפלאה של רב סעדיה גאון, שרק אם שכח לברך ולספור העומר בלילה הראשון, שוב אינו יכול לברך על הספירה בשאר הימים, דליכא 'תמימות', אבל בשאר הלילות לית לן בה, כמו שכתב בסידורו (עמוד קנ), והביאו הטור בס' תפארת (זה לשונו: "מי ששכח לברך באחד מלילות העומר, יברך על הלילות הבאים, ואם שכח לברך בלילה הראשון, לא יוכל עוד לברך על העומר בשנה זו, מפני שאינן תמימות, משום מה שחסר מהתחלתו, ושוב אינן מתחילות 'ממחרת השבת'").

ועיין עוד מה שהבאתי לעיל בענין דעת רבותינו הקדושים ממונקאטש זצ"ל לענין ספירת העומר בלילה הראשון, דמשום 'תמימות' צריך להיות דוקא בתחלת הלילה, אחרי מעריב.